

Окремі аспекти адміністративно-правової відповідальності неповнолітніх в Україні

Л.І. Баликіна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри державно-правових дисциплін, Університет економіки та права «КРОК»

У статті розглянуто особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх, окремі проблеми цього інституту в Україні, запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: неповнолітні особи, адміністративні правопорушення дітей, адміністративні заходи впливу, ювенальна юстиція.

В статье рассмотрены особенности административной ответственности несовершеннолетних, отдельные проблемы данного института в Украине, предложены пути их решения.

Ключевые слова: несовершеннолетние лица, административные правонарушения детей, административные меры воздействия, ювенальная юстиция.

In the article are reviewed the features of the administrative sanctions of minors, some problems of this institution in Ukraine and solutions are proposed.

Keywords: minors, administrative violation of kids, juvenile judiciary.

Постановка проблеми

Правопорушення, що вчиняються дітьми, посідають особливе місце серед адміністративних проступків. Своєчасне реагування на вчинення правопорушень неповнолітніми сприятиме належному розвитку демократичної України. Проблематика статті полягає в тому, що протягнення відповідальності в країні зумовлює такі специфічні аспекти: по-перше, приведення національного законодавства у відповідність із вимогами міжнародних стандартів захисту прав дитини зі створенням належної ювенальної юстиції; по-друге, застосування дієвих превентивних заходів впливу до неповнолітнього та його батьків (опікунів, піклувальників) задля уникнення рецидивів вчинення адміністративних проступків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання інституту адміністративної відповідальності неповнолітніх досліджується такими науковцями: А. Гусаком, Е. Киянином, Ю. Ковальчуком, Н. Крестовською, Н. Лесько, М. Немітіною та іншими.

Не вирішені раніше частин загальної проблеми

Умови сьогодення, обраний Україною курс європейської інтеграції зумовлює пошук нових підходів до приведення національного адміністративного законодавства у відповідність із сучасними вимогами.

Формулювання цілей статті

Проблеми інституту адміністративної відповідальності неповнолітніх, формують такі цілі перед автором, як пошук шляхів удосконалення адміністративного законодавства, форм і методів діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування та громадянського суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження

Адміністративні правопорушення є одними з найпоширеніших протиправних діянь. Недосконала превентивна система є однією з головних причин зростання випадків учинення протиправних проступків в Україні. Неповнолітні особи (від 16 до 18 років) є особливими суб'єктами адміністративної відповідальності. Згідно з Кодексом України про адміністративні

правопорушення (далі – КУпАП) статті 12 особи, які на момент вчинення проступку досягли шістнадцятирічного віку, підлягають адміністративній відповідальності [1]. Щодо зазначеного особливого суб'єкта науковці та законодавець визначають спеціальний підхід застосування до них превентивних заходів. До уваги береться недостатній життєвий досвід, відсутність стійкої психіки, легкість застосування впливу на них іншими особами, не завжди присутнє усвідомлення шкоди від заподіяного. Водночас, зростає рівень правопорушень серед неповнолітніх. Виникає потреба пошуку нових і більш ефективних засобів боротьби з цим негативним явищем [2].

Як відомо, до осіб від 16 до 18 років, які вчинили адміністративне правопорушення, застосовуються такі заходи впливу: «зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення у потерпілого; попередження; догана або сувора догана; передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання» [1, ст. 24-1].

Водночас, у визначених КУпАП випадках, неповнолітні підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах. А саме, за вчинення таких правопорушень: «незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах (ст. 44); дрібне викрадення чужого майна шляхом крадіжки, шахрайства, привласнення чи розтрати (ст. 51); порушення водієм правил керування транспортним засобом, правил користування ремнями безпеки або мотошоломами (ст. 121); експлуатація водіями транспортних засобів, ідентифікаційні номери складових частин яких не відповідають записам у реєстраційних документах (ст. 121-1); порушення правил перевезення пасажирів при наданні послуг із перевезення пасажирів (ст. 121-2); перевищення встановлених обмежень швидкості руху, проїзд на заборонний сигнал регулювання дорожнього

руху та порушення інших правил дорожнього руху (ст. 122); невиконання водіями вимог про зупинку (ст. 122-2); залишення місця дорожньо-транспортної пригоди (ст. 122-4); порушення вимог законодавства щодо встановлення і використання спеціальних світлових або звукових сигнальних пристроїв (ст. 122-5); порушення правил руху через залізничні переїзди (ст. 123); порушення правил дорожнього руху, що спричинило пошкодження транспортних засобів, вантажу, автомобільних доріг, вулиць, залізничних переїздів, дорожніх споруд чи іншого майна (ст. 124); ненадання транспортних засобів поліцейським і медичним працівникам, а також ненадання військових транспортних засобів посадовим особам Військової служби правопорядку у Збройних силах України (ст. 124-1); інші порушення правил дорожнього руху (ст. 125); керування транспортним засобом особою, яка не має відповідних документів на право керування таким транспортним засобом або не пред'явила їх для перевірки (ст. 126); порушення правил дорожнього руху пішоходами, велосипедистами та особами, які керують гужовим транспортом, і погоничами тварин (ст. 127); керування транспортними засобами або суднами особами, які перебувають у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції (ч. 1, 2, 3 ст. 130); пошкодження автомобільних доріг, вулиць, дорожніх споруд, залізничних переїздів і технічних засобів регулювання дорожнього руху, створення перешкод для руху та невжиття необхідних заходів щодо їх усунення (ст. 139); порушення правил торгівлі пивом, алкогольними, слабоалкогольними напоями і тютюновими виробами (ч. 2 ст. 156); дрібне хуліганство (ст. 173); стрільба з вогнепальної, холодної металевий чи пневматичної зброї, пристроїв для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії в населених пунктах і в не відведених для цього місцях або з порушенням встановленого порядку (ст. 174); злісна непокора

законному розпорядженню або вимозі поліцейського, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця (ст. 185); порушення громадянами порядку придбання, зберігання, передачі іншим особам або продажу вогнепальної, холодної чи пневматичної зброї (ст. 190); порушення громадянами правил зберігання, носіння або перевезення нагородної, вогнепальної, холодної чи пневматичної зброї і бойових припасів (ст. 191); порушення громадянами строків реєстрації (перереєстрації) нагородної, вогнепальної, холодної чи пневматичної зброї і правил взяття її на облік (ст. 192); ухилення від реалізації вогнепальної, холодної чи пневматичної зброї і бойових припасів (ст. 193); порушення працівниками торговельних підприємств (організацій) порядку продажу вогнепальної, холодної чи пневматичної зброї і бойових припасів (ст. 194); порушення працівниками підприємств, установ, організацій правил зберігання або перевезення вогнепальної, холодної чи пневматичної зброї і бойових припасів (ст. 195)» [1, ст. 13].

У КУпАП закріплено також окремі правила застосування адміністративної відповідальності до неповнолітнього. Наприклад, обов'язок відшкодування заподіяної шкоди покладається на особу, яка досягла 16 років і має самостійний заробіток, у разі, якщо сума шкоди не перевищує одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян [1, ч. 2 ст. 40]. Так само, строк відбування громадських робіт для неповнолітніх обчислюється в розмірі двох годин на день [3, ч. 2 ст. 321-2].

Таким чином, КУпАП закріплює лише вище зазначені особливості застосування адміністративної відповідальності до осіб віком від 16 до 18 років. На думку автора, слід уважніше поставитися до вчинених правопорушень неповнолітніми, оскільки вони посідають значне місце серед інших протиправних діянь. Заходи, застосовувані державою, як показує практика, не дають бажаних результатів [4, с. 14]. Ця ситуація зумовлена тим, що правовий статус неповнолітнього як суб'єкта адміністративно-

правових відносин є мало досліджуваним і фрагментарним. Особливий статус цього спеціального суб'єкта визначається тим, що неповнолітні «повинні, з одного боку, знати і розуміти, що вони, як і всі громадяни, зобов'язані дотримуватися встановлених правил поведінки, поважати закони, тому що в разі їх порушення будуть відповідати згідно із законом; а з іншого боку, застосування адміністративного впливу до неповнолітніх повинно здійснюватися на засадах неухильного дотримання процесуальних норм, гуманного ставлення до їхнього духовного стану, забезпечення їх права на захист, справедливої оцінки скоєного проступку і невідворотного застосування заходів відповідного адміністративного примусу» [5, с. 2]. Тому, на думку автора, при вирішенні проблеми способів запобігання вчинення правопорушень неповнолітніми, та визначенні ефективних заходів впливу за вчиненні проступки, поперше, пропонується виділити окремий розділ в КУпАП «Про адміністративну відповідальність неповнолітніх», де закріпити особливості відповідальності підлітків, чітко визначити правопорушення, за вчинення яких будуть застосовуватися конкретні види заходів впливу; по-друге, необхідно звернути увагу на вік, з якого буде виникати адміністративна відповідальність (на нашу думку, межі віку треба знизити); по-третє, зазначити про потребу розвитку ювенальної юстиції в Україні.

Таким чином, проступки підлітків підпадають під кваліфікацію як правопорушення. Однак, особа, яка вчинила правопорушення у віці 14-16 років, не підлягає адміністративній відповідальності. Звертаючись до досвіду таких європейських країн, як Італія, Франція, Федеративна Республіка Німеччина та Чехія, виявляємо, що до адміністративної відповідальності притягаються особи, яким виповнилося від 13 до 15 років на момент вчинення правопорушення. Тому пропонуємо, змінити вік, із якого настає адміністративна відповідальність на 14 років чи визначити окремі правопорушення, за вчинення яких настає адміністративна відповідальність із 14 років. Наприклад, у Кодексі Республіки

Білорусь про Адміністративні правопорушення в статті 4.3. пункті 2 закріплено окремий перелік деліктів за вчинення яких фізична особа віком від 14 до 16 років підлягає відповідальності. У зв'язку з пропонуваною зміною межі віку, коли настає адміністративна відповідальність, слід звернути увагу на превентивні способи впливу, що застосовуються до неповнолітніх, і розглянути з обов'язковою можливістю використання заходів не тільки правового характеру, а й психологічного, педагогічного та медичного.

Вище наведене дає підстави звернути увагу на такий інститут, як ювенальна юстиція. Зарубіжний досвід показує, що створення спеціальної юстиції, для дітей, які перебувають у конфлікті з законом, є дієвим засобом у боротьбі з підлітковою злочинністю. У межах цієї статті розглядається ювенальна юстиція в розрізі адміністративного права, тобто справи про вчинення неповнолітніми саме правопорушення.

Що означає інститут ювенальної юстиції? Єдиного визначення терміну «ювенальна юстиція» в правовій науці немає. Погоджуючись із М. Немитіною, ювенальну юстицію необхідно розглядати у двох аспектах: по-перше, як систему всіх ланок державного механізму, органів місцевого самоврядування, які займаються проблемами сім'ї та підлітків; по-друге, у рамках судової системи як можливість створення спеціальних судових органів у справах сім'ї та неповнолітніх, удосконалення процесуальних форм при розгляді судом цих категорій справ [6, с. 191].

Практика створення окремої «дитячої» юстиції поширюється в усьому світі. Автономні суди для неповнолітніх існують у Англії, Бельгії, Канаді, Російській Федерації, Сполучених Штатах Америки та Франції, а в Австралії, Іспанії, Німеччині, Португалії, Швейцарії – загальні суди, які розглядають справи щодо неповнолітніх [7, с. 192]. Явище ювенальної юстиції для України не є новим. Ще в Російській імперії, станом на 1915 р., у п'яти українських містах (Катеринославі, Києві, Миколаєві, Одесі, Харкові) діяли суди для малолітніх.

Наприклад, Київський ювенальний суд розглядав справи як про правопорушення малолітніх, так і про делікти, вчинені проти них. Зазначений варіант ювенального суду нині розглядається спеціалістами пострадянських країн як найкращий [8].

Україна підписала Конвенцію про права дитини, що визначає основоположні міжнародні принципи ювенальної юстиції, яка була ратифікована ще в 1991 р. [9]. Інтеграція міжнародних стандартів у національну площину відбувається поступово. За часи незалежної України окремої ланки загальної юстиції як ювенальної юстиції створено не було, однак є низка нормативно-правових актів, які закріплюють окремі її принципи. Зокрема в таких: Сімейний кодекс України, Закони України «Про охорону дитинства», «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» тощо. Тому інститут ювенальної юстиції не є зовсім новим для України, однак потребує подальшого розвитку.

Створення в нашій країні ювенальної юстиції зумовить розподіл правосуддя на «дитяче» та «доросле». На думку автора, це важливо, оскільки суб'єкти є різними як за фізіологічними властивостями, так і за психологічними. Суд є одним із найважливіших органів гарантування, охорони, захисту та відновлення прав і свобод неповнолітніх. Метою спеціальної підліткової юстицією є не покарання молодої особи, а саме виховання, корекція поведінки правопорушника та попередження повторного вчинення ним протиправних діянь. Дослідження науковців у різних сферах показують, що неповнолітню особу, на відміну від дорослої, ще можна виправити шляхом певних заходів впливу, тому позбавлення волі чи інші види правової відповідальності розглядаються як крайня міра, що застосовується до особи віком до 18 років [7, с. 193-194]. Таким чином, автор підтримує пропозицію з упродовження ювенальної юстиції в Україні, створення спеціалізованого правосуддя для неповнолітніх.

Висновки

Зважаючи на вищезазначене, по-перше, пропонуємо закріпити окремим розділом в КУпАП адміністративну відповідальність неповнолітніх, де було б відображено особливості притягнення неповнолітніх до відповідальності, виокремлено перелік правопорушень, за вчинення яких у санкціях визначено застосування певних видів заходів виховного впливу, не тільки правового характеру, а й психологічного,

педагогічного та медичного. По-друге, є доцільним відкоригувати вік, коли може наставати адміністративна відповідальність, а саме – з 14 років. Зміна межі віку, з якого може наставати адміністративна відповідальність, сприятиме більш ранньому перевихованню неповнолітнього та посилить їхню усвідомленість і відповідальність. По-третє, автор підтримує реформування ювенальної юстиції в Україні шляхом оптимізації її національної моделі.

Література:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 – 212-21) від 7 грудня 1984 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
2. *Киян Е. В.* Адміністративна відповідальність неповнолітніх / Е. В. Киян [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/41_PWSN_2014/Pravo/2_184301.doc.htm.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 213 - 330) від 7 грудня 1984 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80732-10>.
4. *Лесько Н. В.* Правова природа адміністративної відповідальності неповнолітніх / Н. В. Лесько // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. – 2014. – № 801. – С. 14-18.
5. *Ковальчук Ю. І.* Неповнолітній як суб'єкт адміністративної відповідальності : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Ю. І. Ковальчук ; НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2007. – 20 с.
6. *Немытина М. В.* Ювенальная юстиция в России : возможности становления / М. В. Немытина // Защита прав и интересов семьи и несовершеннолетних/ под ред. М. В. Немытиной. – Самара : Изд-во Самарск. ун-та, 2000. – С. 189-198.
7. *Гусак А. П.* Основні принципи ювенальної юстиції / А. П. Гусак // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: Право. – 2014. – Вип. 25. – С. 192-194.
8. *Крестовська Н.* Міфи про ювенальну юстицію / Н. Крестовська // Віче. – № 15. – 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/2126/>
9. Про ратифікацію Конвенції про права дитини : Постанова Верховної Ради УРСР від 27 лютого 1991 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 13. – Ст. 145.